

ИНДИВИДУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ - ОДНА З УМОВ УСПІШНОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В предлагаемой статье индивидуализация педагогической подготовки рассматривается как одно из условий успешной подготовки будущих учителей к творческой профессиональной деятельности. Выявляется специфика индивидуализации обучения в педвузе, смысл которой заключается в сочетании индивидуальных, групповых и коллективных форм и методов учебной работы, соответствующей коллективному характеру учительского труда и позволяющей проявить индивидуальность как обучаемым, так и обучающим.

Приводятся данные, подтверждающие преобладание репродуктивных над творческими действиями студентов-практикантов. Обосновывается, что преодоление такого положения возможно путем реализации двухаспектности целеполагания вузовского обучения, сочетания государственной и индивидуальной программ педагогической подготовки и внедрения дидактической технологии, основанной на принципе ролевой перспективы.

The article presents the individualization of teacher's training as one of the conditions of successful training of future teachers to the creative professional activity. The author shows the specificity of the individualization of training at higher pedagogical institution, the meaning of which consists in the combining of individual, group and collective forms and methods of educational work, corresponding to the collective feature of teacher's activity and giving the opportunity to realise the individuality of teachers as well as students.

The article cites data corroborating the prevailing of reproductive actions of student-probationers over creative ones. The author substantiates, that the overcoming of such situation is possible by means of realization of double-aspects purposes of higher

education, combination of state and individual programs of teacher's training and introduction of didactic technology, based on the role perspective.

Сучасні тенденції у розвитку освіти зумовлюють пошук нових підходів до організації навчального процесу у вищій школі. Великого значення сьогодні надається особистісному підходу у навчанні, який сприяє максимальному вияву багатогранності та неповторності індивідуальних особливостей учнів, самореалізації творчого потенціалу особистості у професійній сфері. Орієнтація на здібності та нахили студентів, підвищення рівня навчання та досвіду пізнавальної діяльності, озброєння їх навичками самостійної роботи з різними джерелами інформації вимагають умов, які б стимулювали учнів до творчої діяльності. Створення умов для самовираження творчого потенціалу майбутнього вчителя – важливе завдання вузівського навчання.

У системі вузівської підготовки значне місце відводиться педагогічній підготовці студентів. Факти, зібрані під час констатуючого експерименту, свідчать про неповне використання можливостей педагогічної підготовки у вирішенні завдань професійного становлення майбутніх педагогів. Аналіз результатів педагогічної практики студентів V курсу свідчить про переваження в їх діях репродуктивного начала над творчим. За підсумками анкетування 89% опитаних студентів-практикантів відчують значні утруднення у постановці розвиваючої мети навчальних та позанавчальних занять; 67% із них не можуть організувати діяльність, яка формує інтерес учнів до нового; 74% зазнають труднощів при відборі інформації, яка стимулює допитливість, вражає уяву школярів; 84% що змушують міркувати, замислюватися, дивуватися, побачити незвичайне у виучуваному. Значних труднощів майбутні вчителі зазнають під час активізації учнів на вирішення протиріч (79%), орієнтації на використання одержаних знань у нестандартних ситуаціях (76%), моделюванні елементів навчально-пошукової роботи (94%). 65% студентів практикантів здійснюють навчально-виховну роботу на репродуктивному рівні і лише 14% намагаються не копіювати дії методистів та вчителів, а вирішувати поставлені перед ними завдання нестандартно.

Причини такого становища потрібно шукати в умовах організації навчального процесу, у тому числі в педагогічній

підготовці студентів, у недооцінюванні цілеспрямованої роботи для становлення та розвитку творчої індивідуальності майбутніх педагогів. Великі можливості для подолання виявлених недоліків у підготовці майбутніх вчителів до творчої діяльності містить у собі індивідуалізація навчального процесу у вищій школі.

Індивідуалізація є не сутнісним, а процесуальним аспектом педагогічної підготовки. Індивідуалізація педагогічної підготовки – це одна з тенденцій сучасного вузівського процесу, яка є складовою системи педагогічних дій стосовно кожного студента, спрямована на максимально доцільне врахування інтересів, можливостей, здібностей, ціннісних орієнтацій, постанов особистості в плані її професійного становлення і творчого розвитку.

Індивідуалізація педагогічної підготовки – це цілеспрямована система вивчення, проектування особистості майбутнього вчителя – професіонала та здійснення її формування у вузівському процесі. Індивідуалізація педагогічної підготовки передбачає в першу чергу зміщення акцентів навчання з інформативного боку на особистість студента, усі її дидактичні засоби повинні бути спрямовані на розвиток інтелектуального, духовного та морального багажу, формування активної професійної позиції та творчого стилю діяльності, що є важливими характеристиками професіоналізму сучасного вчителя та показниками його готовності до творчого виконання професійних функцій.

Сутність індивідуалізації педагогічної підготовки студентів у педвузі полягає в тому, щоб допомогти майбутньому вчителю розкрити свої творчі можливості, виявити те важливе, що складає основу його особистості. Пошук себе в обратній професійній сфері, вдосконалення педагогічних здібностей творчих рис особистості – суто індивідуальний процес. Тому педагогічна підготовка в педвузі покликана створити необхідні умови для реалізації творчого потенціалу кожного студента в професійно-педагогічній діяльності.

Індивідуалізація педагогічної підготовки стимулює розвиваючий характер навчання. Спираючись на специфіку навчально-пізнавальної діяльності студентів, вона передбачає:

- професійну спрямованість навчальної інформації;
- постійне оновлення знань;
- оволодіння процесом формування наукових знань і методами самостійної роботи, методами педагогічної науки;

- розкриття процесу розвитку педагогічної науки, вирішення її актуальних проблем та прилучення кожного учня до наукового пошуку.

Індивідуалізація педагогічної підготовки сприяє:

- створенню ситуації психологічної єдності в учбовому процесі;
- умов для самовираження особистості, творчого потенціалу майбутнього спеціаліста;

- прихованому керуванню ініціативою студентів.

Індивідуалізація педагогічної підготовки може стати важливою умовою підготовки студентів до творчої професійної діяльності, якщо забезпечить залучення тих, хто навчається, до системи організаційних форм і методів навчальної роботи, що утворює єдиний дидактичний комплекс, який враховує їх індивідуальність.

Індивідуальність – це все те одичне та особливе, що є властиве для людини і відрізняє її від інших. Формування індивідуальності – в одязі, у виразі обличчя, своєрідності міміки та пантоміміки, темпі та жвавості руху, зміні настроїв, виразі емоцій – повинно складати основу педагогічної підготовки студентів. Доцільно вчити майбутніх педагогів не лише саморозвиткові та самовираженню особистої індивідуальності, але й розвивати їх здібність бачити індивідуальні особливості учнів, враховувати їх в організації навчально-виховного процесу.

Особливістю педагогічної підготовки в пединституті є поєднання індивідуальних з колективними та груповими формами та методами роботи, які дозволяють максимально враховувати специфіку педагогічної праці.

За своєю суттю – це колективна праця, яка поєднує в собі діяльність викладача та студента, вчителя та учня на основі їхньої взаємодії, співпраці та співтворчості, при максимальному вираженні та вияві індивідуальності того, хто навчає і того, кого навчають. Індивідуалізація педагогічної підготовки дозволить кожному студенту усвідомити існування закономірності – чим глибше він проникає в обрану діяльність, тим вищими стають його вимоги до самого себе, до рівня власної професійної підготовки, тим стійкіша потреба у творчому виконанні професійних функцій. Усвідомлення цієї закономірності можливе при забезпеченні єдності навчання, виховання та розвитку; поєднанні колективних, групових та індивідуальних форм навчальної роботи; урахуванні

нерівномірності професійного становлення студентів та диференціації навчально-пізнавальних завдань.

Успіх підготовки студентів до творчої педагогічної роботи неможливий без реалізації двоаспектного цілепокладання у вузівському процесі. Майбутній педагог повинен, з одного боку, засвоїти обсяг знань, який окреслений навчальним планом та програмами обраного ним факультету, і іншого – реалізувати індивідуальну програму, яка забезпечує формування індивідуального стилю діяльності, професійного вигляду майбутнього вчителя. Двоаспектність у свою чергу передбачає не лише подальше оновлення та вдосконалення державних навчальних планів та програм, але й конструювання змісту індивідуальні програми педагогічної підготовки студентів з урахуванням їх особливостей і можливостей.

У змісті індивідуальної програми значне місце посідає робота щодо формування педагогічної та психологічної культури вчителя. Аналіз навчальних посібників із психолого-педагогічних дисциплін свідчить про те, що саме цим аспектам у підготовці майбутніх педагогів не приділяється належної уваги. Індивідуальна програма педагогічної підготовки повинна містити матеріал, який розкриває теоретичні основи педагогічної та психологічної культури сучасного вчителя.

Психологічна культура визначає внутрішньомотиваційні фактори професійної діяльності вчителя, тобто моделювання діяльності, яка має відбутися у власній свідомості. До числа специфічних особливостей цього складного особистісного утворення відносять:

- використання психологічних знань для вивчення кожного школяра та його навчання, виховання, розвитку;
- здійснення індивідуального підходу, при якому поєднуються теоретичні знання з розвитком інтуїції – чуттєвим розумінням особистості виховання, практичними вміннями та навичками його вивчення та виховання;
- опору на власні перцептивні та прогностичні особливості (педагогічне передбачення, педагогічна уява, прогнозування), формування та вдосконалення їх у процесі активної діяльності;
- самоаналіз власних позитивних та негативних рис та якостей, на цій основі – цілеспрямоване професійне самовиховання, тобто вироблення та закріплення професійно-моральних, духовних, інтелектуальних характеристик особистості, які забезпечують результативність праці вчителя.

На відміну від психологічної культури, педагогічна передбачає мистецтво викладу власних поглядів та переконань, знань та умінь у практику навчання та виховання. Студенти повинні чітко усвідомити, що педагогічна культура охоплює багато сфер їх професійно-педагогічної діяльності, а саме:

- знання з теорії виховання, навчання, розвитку особистості школяра;

- педагогічні вміння та навички (інформаційні, мобілізаційні, розвиваючі, орієнтаційні, організаційні та ін.);

- широкий загальний та професійно-педагогічний світогляд, який забезпечує цілісне бачення явищ та процесів, культуру аналізу педагогічних факторів та явищ;

- прагнення до постійного самовдосконалення, професійного росту;

- індивідуалізовану систему взаємин у рамках етичної природи та вимог вчительської професії;

- високорозвинені комунікативні й організаторські здібності;

- потреба у педагогічній взаємодії, співпраці, співтворчості в системі «вчитель-учень»;

- активну професійну позицію і творчий стиль діяльності;

- визначення свого соціального статусу в педагогічному колективі.

Індивідуальна програма педагогічної підготовки передбачає не лише теоретичні основи психологічної та педагогічної культури, але й спеціальну систематичну роботу над удосконаленням власного професійно-особистісного обліку, манери розмови, культури спілкування, прийомів, дії та прийняття педагогічних рішень. У ході навчальних занять із психолого-педагогічних дисциплін варто піклуватися не лише про те, щоб студенти засвоїли необхідні основи педагогіки й психології, методи навчання, вивчення, розвитку, виховання учнів, але й удосконалювали б індивідуальну культуру мови, тестів, манеру поведінки, своєрідну форму вираження емоцій, відпрацьовуючи на основі єдиних вимог відповідно до норм професійної етики власний підхід до учнів.

Значне місце в індивідуальній програмі педагогічної підготовки займає робота щодо відпрацювання індивідуального стилю спілкування й діяльності. Успіх цієї роботи залежить від усвідомлення студентами єдності форми й змісту педагогічного впливу та взаємодії, тому що розрив між формою й змістом професійних дій призводить до серйозних педагогічних помилок та

прорахунків у шкільній практиці. Вирішення цих завдань пов'язане з подальшою індивідуалізацією педагогічної підготовки майбутніх вчителів. Складність полягає в тому, щоб організувати навчальний процес з урахуванням не лише індивідуальності кожного студента, але й специфіки педагогічної праці, яка має колективний характер. Важливе не лише формулювання загальної та індивідуальної мети, але й відбір змісту, методів, форм роботи, що дозволяють залучити студентів у ситуації професійної спрямованості, які вимагають від кожного індивідуальних зусиль для отримання колективного результату. Індивідуалізація педагогічної підготовки допомагає студентам замислитися та переконатися у необхідності роботи для вдосконалення власних професійних можливостей та здібностей. Розвиток професійних якостей складає основу професійного росту особистості студента. На цій основі в процесі повсякденної діяльності шліфується педагогічна техніка, професійна етика й навички взаємодії з однокурсниками, викладачами, а згодом і з учнями, закріплюється потреба у творчому виконанні педагогічних функцій.

Реалізація індивідуальної програми педагогічної підготовки кожним студентом активізує його потребу у нових знаннях, закріплює вміння систематичного їх поповнення, розвиває здібності вільно розпоряджатися власним інтелектуальним багатством і професійною компетентністю. При виконанні цієї програми дуже важливо виробити в студентів прагнення й уміння займатися професійним самовихованням. Програма професійного самовиховання, будучи центральною ланкою індивідуалізації педагогічної підготовки, формує у майбутніх педагогів стійку настанову на творче оволодіння обраною професією, вдосконалює педагогічні здібності, наполегливість, організованість, саморегуляцію педагогічних дій. Активізація цих внутрішніх сил у процесі навчальних занять стимулює цілеспрямованість роботи студентів над собою, дозволяє за мінімум часу досягнути максимум знань, практичного досвіду й професійно-моральної досконалості. Оскільки формування морально-психологічних якостей та рис особистості відбувається нерівномірно, а самовиховання у деяких студентів досить пізно включається в активний процес удосконалення професійного обліку їх особистості, цим пояснюється несформованість у педагогів-початківців багатьох професійних рис, від наявності яких залежить рівень професіоналізму випускників педвузу та готовності їх до творчої педагогічної роботи.

Поєднання державної програми з індивідуальною педагогічною підготовкою студентів, реалізація розвиваючого характеру вузівського навчання передбачає використання системи організаційних форм і методів, які стимулюють пізнавальну активність учнів, заглиблення в процес педагогічної підготовки дидактичної технології, яка б дозволяла при колективній спрямованості та формах навчальної роботи виявити кожному своєрідність та індивідуальність особистості. У цьому аспекті практичний інтерес представляє технологія, побудована на принципі рольової перспективи, важливими характеристиками якої є:

- чіткість дидактичної мети у формі рольової перспективи;
- структурування навчальної інформації у вигляді імітаційно-ігрової та проблемно-ситуативної моделі;
- реалізація цієї моделі через програвання різних ролей у ситуаціях, максимально наближених до реальної професійної практики;
- педагогічна взаємодія, співпраця та співтворчість у системі взаємин «викладач-студент»;
- різноманітність навчальних ролей імітаційно-ігрових і проблемно-ситуативних методів навчання;
- опора на творчий потенціал та ідивідуальні можливості студентів при програванні навчальних ролей професійної спрямованості;
- створення ситуації успіху для кожного учня й позитивна оцінка його дій при досягненні рольової перспективи.

Сутність цієї технології полягає в моделюванні навчальних ситуацій, під якими розуміється процес побудови певного прообразу виучуваного явища, яке розкриває характер спілкування в системі «викладач-студент»; реалізації учбово-ігрових ролей, які забезпечують активний вплив на саморозвиток особистості майбутнього вчителя. Приймаючи на себе навчальну роль, програвачи її, студент виявляє свої творчі здібності. Беручи участь у різних формах (гра, діалог, дискусія, рольова ситуація та ін.) той, хто навчається, повинен висловити свою точку зору на ту чи іншу навчальну проблему, розкрити власну позицію на питання, яке розглядається, проявити самостійність мислення, показати рівень сформованості професійних дій у модельованих ситуаціях, максимально наближених до практичних.

Результативність індивідуалізації педагогічної підготовки у розвитку творчих можливостей майбутніх педагогів, підвищення

рівня їх готовності до творчої професійної діяльності виявляється двоаспектністю цілепокладання навчальної роботи, використанням технології навчання, яка побудована на принципі рольової перспективи. Саме в цій єдності містяться великі можливості в раціональному використанні природних і психологічних можливостей студентів, сучасного залучення їх у програвання навчальних ролей, які поєднують у собі індивідуальну і колективну активність при створенні необхідних умов для прояву самостійності, ініціативи, творчості, індивідуальності при вирішенні навчально-пізнавальних завдань.

За умови грамотного підходу до індивідуалізації педагогічної підготовки можна дидактичну технологію перетворити в технологію особистісного розвитку та професійного росту майбутніх вчителів, висновком якої буде потреба та здатність до самовдосконалення, самобудування й самотворчості випускників педвузу протягом усієї їхньої професійної діяльності. Індивідуалізація педагогічної підготовки сприяє розвитку потреби студентів у зміцненні свого професійного «Я» не за рахунок уникнення труднощів, а за рахунок творчого начала їх особистості та формування достатнього рівня готовності до творчого виконання професійних функцій.